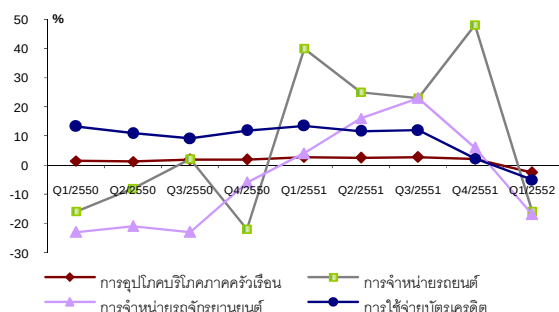

เรื่องเด่นประจำฉบับ

พฤติกรรมผู้บริโภคของคนไทยในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ

ในช่วงปี 2551 ที่ผ่านมามีคนและสังคมไทยได้รับผลกระทบจากปัจจัยแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่ผันผวนเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นในช่วงต้นปีจากวิกฤตพลังงาน และ วิกฤตสินเชื่อในสหรัฐฯ ที่ส่งผลกระทบต่อชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกและการส่งออก ประกอบกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ ทำให้การผลิตและการลงทุนของประเทศได้รับผลกระทบรุนแรง สถานการณ์ดังกล่าวมีผลต่อรายได้และความมั่นคงในอาชีพของประชาชนในวงกว้าง การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคนี้จะสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของประชาชนในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจและการปรับตัวตอบสนองต่อสถานการณ์ ตลอดจนผลของมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจและช่วยเหลือประชาชนที่รัฐได้ดำเนินการ รวมถึงปัญหาอุปสรรคต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาหรือปรับปรุงมาตรการต่อไป

แผนภูมิที่ 12 การเปลี่ยนแปลงการใช้จ่ายของภาคครัวเรือน

ที่มา : สศช., ธนาคารแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 14 รูปแบบการปรับตัวผู้มีรายได้น้อยจำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย

(หน่วย: ร้อยละ)

การปรับตัว	เกษตรกร	ผู้สูงอายุ	ผู้มีเงินเดือน <15,000	อาชีพอิสระ <15,000
ไม่มีการปรับตัว	29.5	57.4	37.6	30.8
มีการปรับตัว	70.5	42.6	62.4	69.2
-หารายได้เพิ่ม	45.3	38.0	25.5	28.6
-ลดค่าใช้จ่าย	81.9	85.8	86.9	83.7
-นำเงินออมมาใช้	14.0	38.9	21.1	17.4
-กู้ยืมเงิน	4.7	1.5	2.5	2.7
-กู้หนี้ยืมสิน	2.9	0.9	3.8	4.8
-อื่นๆ	0.9	0.9	0.6	1.1
ตัวอย่าง(คน)	792	792	789	789

ที่มา : สศช.

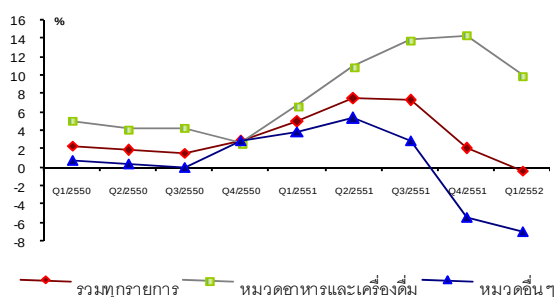
รายได้ฝืดเคือง : คนระวังการใช้จ่ายมากขึ้น

ภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัวลงเป็นลำดับและเข้าสู่ภาวะถดถอยกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในเรื่องความมั่นคงของอาชีพและความไม่แน่นอนของรายได้ในอนาคต ทำให้ผู้บริโภคปรับลดการใช้จ่ายและใช้สอยอย่างประหยัด ผลสำรวจการใช้จ่ายของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย² พบว่า กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 60 ลดการใช้จ่ายในการบริโภค และผลสำรวจพฤติกรรมการใช้จ่ายใช้สอยของคน กทม. โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทย พบว่า ประชาชนร้อยละ 51 ออมมากขึ้นซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่มั่นใจในอนาคต และร้อยละ 56.6 ลดการใช้จ่าย โดยชะลอการซื้อสินค้าใหญ่ สอดคล้องกับปริมาณการจำหน่ายรถยนต์จักรยานยนต์และรถยนต์นั่งส่วนบุคคลที่ลดลงในไตรมาสแรกของปี 2552 นอกจากนี้ มีการลดค่าใช้จ่ายในกิจกรรมสันทนาการ ท่องเที่ยว อาหาร สินค้าฟุ่มเฟือย ตลอดจนการเปลี่ยนซื้อสินค้าราคาถูกที่มีคุณภาพพอทดแทนกันได้

สำหรับผู้มีรายได้น้อย จากการสำรวจของ สศช. พบว่า ร้อยละ 84 มีการปรับตัวโดยลดการใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นการลดการบริโภคที่ไม่จำเป็น อย่างไรก็ตาม มีกลุ่มตัวอย่างเพียงส่วนน้อยที่ปรับตัวโดยเลิกซื้อสลากกินแบ่งหรือหวย ส่วนใหญ่เป็นเพียงการลดจำนวนเงินที่เล่น ส่วนผู้สูงอายุมีการปรับตัวด้านค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดเนื่องจากมีข้อจำกัดคือไม่สามารถหารายได้เพิ่มหรือรายจ่ายต่ำอยู่แล้วไม่สามารถลดลงได้อีก

² ศูนย์พยากรณ์เศรษฐกิจและธุรกิจ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย “สถานภาพหนี้ครัวเรือน” 26 ก.พ.52 สํารวจทั่วประเทศ 1,202 ตัวอย่าง ระหว่างวันที่ 18-23 ก.พ.52

แผนภูมิที่ 13 ดัชนีราคาผู้บริโภครายไตรมาส

ที่มา : กระทรวงพาณิชย์

ตารางที่ 15 การปรับเปลี่ยนการซื้ออาหารของครัวเรือน

กลุ่มสินค้า	เปลี่ยนสถานที่/ยี่ห้อ	ลดปริมาณบริโภค	เลิก/งดบริโภค	บริโภคสินค้าอื่นแทน
เครื่องดื่มชูกำลัง	7.7	20.0	62.0	10.0
เครื่องดื่มแอลกอฮอล์	9.6	24.3	56.8	9.3
ขนมขบเคี้ยว	6.2	57.8	36.0	-
ฟาสต์ฟู้ดส์	12.3	43.0	36.9	7.8
อาหารสำเร็จรูป/บรรจุกระป๋อง	26.1	30.4	33.1	10.1
เบเกอรี่	26.2	47.6	23.1	3.1
ผลิตภัณฑ์เนื้อสัตว์	34.1	61.0	2.1	2.8
นมพร้อมดื่มและผลิตภัณฑ์	43.4	45.9	5.7	5.0
ขนมขบเคี้ยวสำเร็จรูป	61.4	12.8	11.1	14.7
น้ำผักผลไม้	34.7	40.5	14.6	10.2

ที่มา : โพลล์ศูนย์วิจัยกสิกรไทย

อาหารแพง : ประชาชนเปลี่ยนพฤติกรรมการซื้อ

ราคาสินค้าในหมวดอาหารเพิ่มสูงขึ้นมาก โดยดัชนีราคาผู้บริโภคหมวดอาหารสูงขึ้นร้อยละ 11.6 ในปี 2551 และสูงขึ้นร้อยละ 10 ในไตรมาสแรกของปี 2552 ทำให้มีการปรับการบริโภคในหมวดอาหารค่อนข้างมาก ผลสำรวจศูนย์วิจัยกสิกรไทย พบว่า คนกรุงเทพฯ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 66.4 เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการจับจ่ายซื้ออาหาร มีการลด/งดการบริโภคเครื่องดื่มชูกำลังและแอลกอฮอล์มากที่สุด รองลงมาคือ ขนมขบเคี้ยว อาหารประเภทฟาสต์ฟู้ดส์ อาหารสำเร็จรูป/บรรจุกระป๋อง และผลิตภัณฑ์เบเกอรี่ ส่วนกลุ่มอาหารสดซึ่งเป็นสินค้าจำเป็นมีการปรับเปลี่ยนสถานที่ซื้อเป็นตลาดนัดหรือร้านใกล้บ้าน และซื้อเท่าที่จำเป็น สำหรับกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 33.6 ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการซื้ออาหารนั้น ร้อยละ 16.5 ลดค่าใช้จ่ายอื่น และร้อยละ 10.3 ระบุว่าประหยัดมากอยู่แล้ว ไม่สามารถปรับลดการบริโภคได้อีก

ผลสำรวจของ สศช. พบว่าในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีการปรับลดหมวดอาหารในส่วนของการดื่มบำรุงร่างกาย น้ำหวาน/ผลไม้/ชา กาแฟ ลดรับประทานอาหารแพงนอกบ้านและเพิ่มการปรุงอาหารรับประทานเองเพื่อลดค่าใช้จ่าย ซึ่งเป็นภาวะปกติที่ทำอยู่แล้วเนื่องจากมีรายได้น้อยจึงใช้จ่ายอย่างประหยัดตั้งแต่อนานแล้ว

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยลดการบริโภคอาหารที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นผลดีทั้งในเรื่องสุขภาพและความประหยัด อย่างไรก็ตาม หากปรับลดจนได้รับสารอาหารไม่เพียงพอโดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพได้

ผู้มีรายได้น้อยมีความเสี่ยงด้านภาระหนี้สิน

หนี้เพื่อการอุปโภคบริโภคของภาคครัวเรือนที่กู้ยืมจากสถาบันการเงินขยายตัวในอัตราที่ชะลอลง และจากผลสำรวจสภาพหนี้ภาคครัวเรือนของมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย 1,202 ตัวอย่างทั่วประเทศ ระหว่างวันที่ 18-23 กุมภาพันธ์ 2552 พบว่า ครัวเรือนร้อยละ 58.4 มีภาระหนี้ โดยจำนวนหนี้ครัวเรือนเฉลี่ยอยู่ที่ 143,476 บาท เพิ่มขึ้นจาก 6 เดือนก่อนหน้าร้อยละ 6.2 และมีภาระผ่อนชำระหนี้เฉลี่ย 9,416 บาทต่อเดือน สาเหตุที่ครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มขึ้นมาจากรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย กลุ่มที่มี

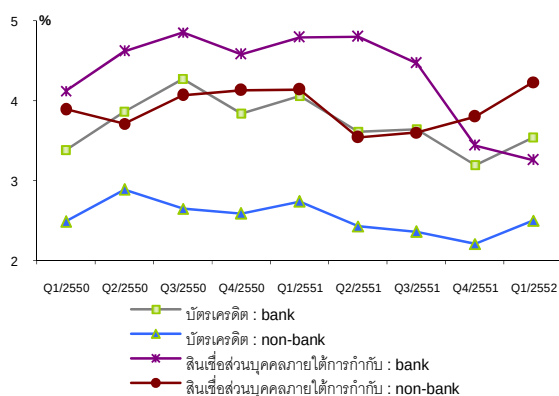
ตารางที่ 16 ผลกระทบด้านรายได้ รายจ่าย และหนี้สินต่อครัวเรือนก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ จำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย

(หน่วย:ร้อยละ)

กลุ่มเป้าหมาย	ผลกระทบต่อครัวเรือน		
	รายได้ ลด	รายจ่าย เพิ่ม	หนี้สิน เพิ่ม
เกษตรกร	52.1	25.8	15.6
ผู้สูงอายุ	56.2	15.2	1.2
ผู้มีเงินเดือน <15000	27.5	32.5	14.6
อาชีพอิสระรายได้ < 15000	51.0	22.2	14.3

ที่มา : สศช.

แผนภูมิที่ 14 หนี้ค้างชำระเกิน 3 เดือนต่อสินเชื่อรวม

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 17 ความก้าวหน้าการดำเนินโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจโครงการที่มีผลกระทบตรงต่อการเพิ่มรายได้และกระตุ้นการใช้จ่ายครัวเรือน

โครงการ	เริ่มดำเนินการ	งบประมาณ (ล้านบาท)
เช็คช่วยชาติ	เริ่มจ่าย 26 มี.ค.52	18,970
เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ	เม.ย. 52	9,000
ส่งเสริม อสม.	เม.ย. 52	3,000
5 มาตรการ 6 เดือน	1 ก.พ. – ก.ย. 52	11,409
เรียนฟรี 15 ปี	เสร็จสิ้นก่อน 16 พ.ค. 52	19,001
ธงฟ้าช่วยประชาชน	มี.ค.-ก.ย. 52	1,000
ชุมชนพอเพียง	มี.ค. 52	15,200
ต้นกล้าอาชีพ	ลงทะเบียน 18 มี.ค. 52	6,900

ที่มา : สศช.

รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือนร้อยละ 55-75 มีหนี้สินนอกระบบเนื่องจากปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน นอกจากนี้ ผลสำรวจของ สศช. ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อย สัดส่วนผู้มีหนี้สินเพิ่มจากร้อยละ 37 ในช่วงก่อนเกิดวิกฤตเป็นร้อยละ 39 หลังเกิดวิกฤต โดยยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้อยู่ในระยะเวลาสั้นๆ

ผู้มีรายได้น้อยมีความเสี่ยงด้านภาระหนี้สินเนื่องจากปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนทำให้ต้องใช้บริการทางการเงินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง และแหล่งเงินทุนนอกระบบ จึงมีความเสี่ยงต่อปัญหาการทวงหนี้นอกระบบ และการที่หนี้ค้างชำระเกิน 3 เดือนของบัญชีสินเชื่อส่วนบุคคล กลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่ใช่สถาบันการเงิน (Non-bank) เริ่มมีสัดส่วนสูงขึ้น จะทำให้ต้องเสียค่าปรับหรือค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้น

มาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจ : เพิ่มรายได้และกำลังซื้อให้กับผู้มีรายได้น้อย

รัฐได้มีการดำเนินมาตรการฟื้นฟูเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนและกระตุ้นการใช้จ่ายภาคครัวเรือน มาตรการทางตรง เช่น โครงการช่วยเหลือค่าครองชีพแก่ผู้ประกันตนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท โครงการช่วยเหลือเงินยังชีพคนชราอายุเกิน 60 ปีขึ้นไป โครงการ 5 มาตรการ 6 เดือน ฯลฯ ส่วนมาตรการทางอ้อม เช่น โครงการชุมชนพอเพียง โครงการต้นกล้าอาชีพ การรักษาเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตร และการบรรเทาผลกระทบภาคธุรกิจ ซึ่งจะมีส่วนช่วยสร้างงานสร้างรายได้ และพัฒนาคุณภาพชีวิต

จากการสำรวจของ สศช. กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 63.6 เคยใช้ประโยชน์จากโครงการ 5 มาตรการ 6 เดือน ส่วนใหญ่ใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาฟรี มีประมาณร้อยละ 10 ที่เคยใช้รถเมล์และรถไฟฟรี และร้อยละ 15.8 เคยซื้อสินค้าโครงการจำหน่ายสินค้าราคาถูก สำหรับโครงการเรียนฟรี 15 ปีอย่างมีคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่มีสิทธิได้รับความช่วยเหลือในโครงการเรียนฟรี 1,087 คน ได้รับเงินแล้ว 866 คน อีกบางส่วนโรงเรียนจะจ่ายให้เมื่อเปิดเทอม ทั้งนี้ยังมีข้อจำกัดทำให้ประชาชนไม่ได้ประโยชน์จากโครงการลดภาระค่าใช้จ่ายอย่างทั่วถึง เช่น น้ำ ไฟ ไม่ครอบคลุมผู้อยู่หอพักบ้านเช่า และผู้ใช้บริการรถไฟฟ้า รถเมล์ฟรี และการจำหน่ายสินค้าราคาถูกส่วนใหญ่อยู่ในเมือง เป็นต้น

ตารางที่ 18 สัดส่วนการเข้าถึงโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจสำหรับบุคคลทั่วไปจำแนกตามกลุ่มอาชีพ

(หน่วย:ร้อยละ)

โครงการ	เกษตรกร	ผู้มีเงินเดือน <15000	อาชีพอิสระ รายได้ <15000
ธงฟ้า	10.5	16.2	29.7
5มาตรการ6เดือน	77.4	55.5	72.5
เรียนฟรี 15 ปี	46.7	36.4	50.6
ตัวอย่าง(คน)	792	760	789

ที่มา : สศช.

ในส่วนของการมาตรการทางตรงช่วยเพิ่มรายได้และกำลังซื้อให้กับประชาชน ผลการสำรวจของ สศช. ใน 4 กลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกร ผู้สูงอายุ ผู้มีเงินเดือนประจำไม่เกิน 15,000 บาท และผู้ประกอบการอาชีพอิสระมีรายได้ไม่เกิน 15,000 บาท จำนวน 3,133 ราย เก็บข้อมูลระหว่าง 16-30 เมษายน 2552 พบว่ากลุ่มผู้ได้เงินช่วยเหลือค่าครองชีพ 2,000 บาทร้อยละ 93 ได้รับเงินแล้ว และในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีสิทธิได้รับเบี้ยยังชีพเพิ่มขึ้นร้อยละ 40 มีผู้ได้รับแล้วร้อยละ 15 ส่วนโครงการ อสม. มีกลุ่มตัวอย่าง 128 คน เป็น อสม. ได้รับเงินแล้วร้อยละ 26.6 สำหรับแผนการใช้เงินที่ได้รับ ร้อยละ 24 ของกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุตั้งใจจะนำเงินไปเก็บออมทั้งจำนวน ส่วนผู้ได้รับเช็คช่วยชาติและ อสม. ที่ตั้งใจออมทั้งจำนวนมีสัดส่วนร้อยละ 11 และ 14 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อโครงการ และเห็นว่าช่วยลดผลกระทบได้ในระดับค่อนข้างมาก

ในส่วนของการมาตรการทางอ้อมที่จะช่วยสร้างงานและพัฒนาศักยภาพ ได้แก่ โครงการชุมชนพอเพียง มีกลุ่มตัวอย่าง 426 รายที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โครงการที่ดำเนินการ เช่น ตลาดชุมชน น้ำประปาชุมชนดื่มได้ ไฟฟ้าสาธารณะ ลานตากข้าว อ่างเก็บน้ำ ปูยชีวภาพ ฯลฯ กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการในระดับค่อนข้างมากเพราะตรงกับความต้องการของชุมชน แต่ยังมีปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนโครงการต้นกล้าอาชีพ มีกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการอบรมจากโครงการเพียง 11 ราย เนื่องจากเป็นช่วงเริ่มต้นของโครงการ อย่างไรก็ตามโครงการนี้น่าจะมีปัญหาในเรื่องการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทั่วถึง และความคล่องตัวในการเข้าสู่ระบบ

นอกจากนี้ ผลสำรวจความเห็นครัวเรือน 1,140 ครัวเรือนทั่วประเทศของเอแบคโพลล์ ในเดือนพฤษภาคม 2552 ประชาชนที่รู้สึกว่าการกระตุ้นเศรษฐกิจดีขึ้นเพิ่มจากร้อยละ 5.6 ในเดือนเมษายน เป็นร้อยละ 11.8 และรายได้ของตนเองดีขึ้นเพิ่มจากร้อยละ 21.9 เป็นร้อยละ 34.4 สะท้อนว่ามาตรการของรัฐมีส่วนช่วยให้ประชาชนรู้สึกว่าการกระตุ้นเศรษฐกิจดีขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง : แนวทางปรับตัวในภาวะวิกฤต

จากการสำรวจพฤติกรรมการบริโภค ประชาชนมีความระมัดระวังการใช้จ่ายมากขึ้น โดยยึดหลักการใช้จ่ายอย่างประหยัดและมีเหตุผล กล่าวคือ ต้องถามตัวเองก่อนว่าจำเป็นต้องซื้อหรือไม่ ซื้อในปริมาณเท่าที่จำเป็น และเลือกซื้อสินค้าคุณภาพใกล้เคียงแต่ราคาถูกกว่า รวมทั้งหารายได้พิเศษและเก็บเงินไว้ใช้ในยามจำเป็น ไม่สร้างหนี้เพิ่ม พยายามใช้จ่ายให้เพียงพอกับรายได้ นอกจากนี้ มีการบำรุงรักษาข้าวของเครื่องใช้ให้ใช้งานได้นานขึ้นและใช้การซ่อมแซมแทนการซื้อใหม่

จะเห็นว่าประชาชนพยายามปรับวิถีการดำรงชีวิตในช่วงภาวะเศรษฐกิจถดถอย โดยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ แม้ว่า 2 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่างคิดว่าตัวเองเข้าใจเพียงเล็กน้อยหรือไม่เข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม ดังนั้น การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจมากขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนที่จะนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลกระทบจากเศรษฐกิจถดถอยทำให้ประชาชนปรับพฤติกรรมการบริโภค โดยลดการใช้จ่ายและภาระหนี้สิน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกันมาตรการภาครัฐก็มีส่วนช่วยบรรเทาความเดือนร้อนและกระตุ้นการใช้จ่ายของประชาชน อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้มีรายได้น้อยมีความเสี่ยงในเรื่องภาระหนี้ โดยเฉพาะหนี้ดอกเบี้ยสูง ซึ่งรัฐต้องดูแลคุ้มครองเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม รวมทั้งมีมาตรการส่งเสริมรายได้เพื่อให้ผู้มีรายได้น้อยดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ